

Økonomi

- Innovatørene må redde verden

Et velment politisk tiltak kan bremse, og ikke fremme, samfunnets økonomiske utvikling, sier Jan-Urban Sandal.

Av Dag Håkon Hellevik
red@ukeavisen.no

Det er innovatørene og ikke politikerne som kan løse den økonomiske krisen. En økonomisk vekst sterk nok til å skape de arbeidsplassene som skal til for å løfte Europa og Nord Amerika ut av stagnasjonen, må baseres på innovasjon og ikke på politiske vedtak.

Det sier økonomihistoriker og innovasjonsforsker Jan-Urban Sandal. I en artikkel i det finske Ekonomiska Samfundets Tidskrift, argumenterer han for at det ikke er realistisk å tenke seg en vei ut av dagens uføre bare ved organisk vekst basert på det han kaller repetisjon av eksisterende produkter og produksjonsmetoder.

– Det vi ser i mange land rundt oss er fattigdom på grunn av arbeidsløshet, men det å skape mer arbeid er i seg selv likevel ikke løsningen. Det vi trenger er en radikal omstilling av dagens produksjon slik at det kan skapes nye markeder og dermed nye jobbmuligheter. Dette er imidlertid ikke noe som kan vedtas verken i en bedrift eller i et politisk organ. Det man til en viss grad kan vedta er mer aktivitet innenfor dagens eksisterende produksjonsprosesser. Men det innebærer bare mer virksomhet av den typen som samfunnet allerede har nok av og som ikke lenger makter å bringe økonomien videre, slår han fast.

Kan ikke planlegges

Entreprenørskap og innovasjon er det eneste som kan løfte samfunnet til neste nivå, mener Sandal. Problemet er bare at innovasjon ikke lar seg planlegge. Det er noe som kommer spontant, og som vi ikke vet vi har før det nye produktet eller produksjonsmetoden er akseptert av et kjøpekraftig marked.

Bak innovasjonene står entreprenørene – kreative enkeltmennesker som gjennom skaperkraft og innsatsvilje endrer forutsetningene for de bransjene de går inn i. Som eksempler nevner Sandal IT-gründerne Steve Jobs og Bill Gates, samt Salman Kahn, mannen bak nettundervisningsinstitusjonen Kahn Academy.

– Økonomisk utvikling oppstår spontant gjennom mennesker som disse, og den kan ikke planlegges av de politikerne vi peker ut til å lede oss. Politikernes fremste oppgave er snarere å la være å gjøre noe som kan virke hindrende for utviklingen. Det til tross for at politikerne gjerne ser seg selv som aktører som kan legge til rette for innovasjon ved å bevilge penger, og som dessuten tror de kan peke ut retningen gjennom å

fortelle hvor i samfunnet vi helst bør få den nye aktiviteten, sier Sandal.

Full frihet

Et eksempel fra den norske hverdagen er politikernes fokus på at Norge må utvikle nye former for utslippsfri energi, et fokus som et stykke på vei er akkompagnert av tilskudd gjennom offentlige ordninger og av målrettede skatte- og avgiftstiltak.

– Politikerne vil jo gjerne sole seg i vellykkete prosjekter, men politikk kan aldri være entreprenørskap selv om politikerne ofte vil at det skal fremstå slik, sier Sandal.

– Et hovedproblem er at mens innovasjoner bare kan oppstå når mennesker tenker og arbeider helt fritt, så er politikerne bundet av samfunnets spilleregler. Ikke noe galt i det, politikerne må tross alt operere innenfor de rammene velgerne gir dem. Men det pålegger dem grenser som entreprenørene slipper. Politikerne verken kan eller skal spekulere vilt med samfunnets penger.

– Men politikerne kan gi tilskudd rettet mot den type utvikling velgerne ønsker, og innenfor rimelighetens grenser aksepterer jo velgerne at noen av de tiltakene som blir støttet ikke gir de resultatene man håper på?

– Det er riktig, men slike fullmakter bringer ikke med seg noen krystallkule som gir politikerne evnen til å vite hvorvidt noen av de som nyter godt av tilskuddene klarer å frembringe reelle innovasjoner. Hvis vi holder oss til utslippsfri energi som eksempel, så har man en rekke mulige teknologier som alle har potensial i seg til å bringe samfunnet fremover. Hvis politikerne satser på feil hest, og alle forstår at det er mulig, så vil det kunne få to konsekvenser. For det første vil man ha brukt samfunnets midler på et arbeid som ikke har gitt resultater, og for det andre risikerer man å ha motarbeidet andre prosjekter som kunne ha gitt resultater.

Kan bremse utviklingen

– Men også skaperkraftige enkeltmennesker med entreprenørskapsambisjoner kan tape penger ved å satse feil?

– Ja. Men for det første bruker de sine egne penger og ikke andres. For det andre har de en fleksibilitet til å endre retning på kort varsel, noe politikerne aldri vil kunne ha. Politiske myndigheter ønsker kontroll og forutsigbarhet. Den kontrollen er umulig dersom man velger innovasjon som utviklingsstrategi, for ingen kan verken skape eller lede genuine entreprenører.

En politiker er hele tiden avhengig av å ha mandatt fra andre for alt han gjør. Og hvis samfunnet

Politikerne vil gjerne sole seg i vellykkete prosjekter, men politikk kan aldri være entreprenør

«Politikk kan aldri være entreprenørskap selv om politikerne ofte vil at det skal fremstå slik»

gjennom politiske vedtak støtter den ene potensielle entreprenøren på bekostning av en annen, så kan samfunnet komme til å bidra til at det som kunne ha vært den beste innovasjonen taper i konkurranse med det nest beste, fremhever han.

– På den måten kan et velment politisk tiltak bremse, og ikke fremme, samfunnets økonomiske utvikling. Dette er i sin ytterste konsekvens gunnen til at samfunnet har lovregler som sier at politikere ikke kan bruke fellesskapets penger til å gi venner eller familie økonomiske fordeler. Det siste definerer vi som korrupsjon, men politikerne kan komme til å gi urettmessige fordeler også i situasjoner hvor det å opptre kriminelt ikke nødvendigvis er intensjonen.

De små skritt

Likevel kan politiske prosesser skape aktiviteter som samfunnet før ikke har sett. Politikere justerer hele tiden kursen i samfunnet, men det er uttrykk for hva Sandal kaller «de små skritts endringer».

– De små skritt representerer en dag-til-dag-utvikling som er en viktig del av den statiske økonomien, og den statiske økonomien er også viktig for driften av samfunnet. Men det er innovasjonen som fører til vekst, og innovasjon er en helt annen type prosess. Da snakker vi om spontane, diskontinuerlige endringer som revolusjonerer og bytter ut et produksjonsapparat, og det driver ikke noen lands myndigheter med.

Men om ikke politikken kan drive entreprenørskapet så vil entreprenørskapet ha potensial til å endre politiken, fremhever Sandal.

FOTO: BERIT ROALD/SCANPIX

skap selv om politikerne ofte vil at det skal fremstå slik, sier Jan-Urban Sandal. Bildet viser Næringsminister Trond Giske tale under Innovasjon Norge sin lansering av «Green Travel» i 2011.

– Vellykket entreprenørskap vil alltid føre til et bedre samfunn. Det vil gi oss nye produkter og tjenester som vil kunne skape ny etterspørsel og dermed nye arbeidsplasser – akkurat hva hele Vest Europa i disse tider skriker etter. Men en absolutt forutsetning er fri kapital, frie tanker og frie muligheter til utfoldelse for de skaperkraftige enkeltmenneskene.

Denne friheten er helt essensiell, påpeker han. For kapitalen er som vannet, den vil automatisk søke seg dit hvor det er størst muligheter for avkastning.

– Det vil i praksis si de prosjektene hvor mulighetene for å gjennomføre reelle innovasjoner er best. Innovasjonene gir nemlig hovedmennene en entreprenørprofit som er mye større enn noen avkastning den samme kapitalen vil kunne gi, dersom produksjonen skjer i et etablert marked, forklarer Sandal.

Entreprenørprofiten oppstår i innovasjonens umiddelbare kjølvann, og er ekstragevinsten entreprenøren får når han i en periode er alene om et nytt produkt eller en ny produksjonsmetode. Den vil avta når entreprenørens konkurrenter har tatt igjen forspranget. Når alle igjen er på samme nivå vil fortjenesten i beste fall være liten og i verste fall forsvinne helt. Ingen av aktørene vil oppleve vekst før en av dem igjen kan innkassere en entreprenørprofit gjennom en ny innovasjon.

Dårlig administrert

Når innovasjonene uteblir, og ingen står fram som entreprenører, vil kapitalen imidlertid hope seg

Det er innovatørene og ikke politikerne som kan løse den økonomiske krisen, sier Jan-Urban Sandal, økonomihistoriker og innovasjonsforsker.

opp innenfor den statiske økonomien hvor avkastningsmulighetene er svært små. Dette kan ha en god, kortsiktig effekt, omsetningsvolumet kan øke og folk kan ha jobb, men skjer dette over for lang tid treffer man taket. Økonomien produserer for mye av det gamle og etterspørselen svinner hen. Da er den negative spiralen i gang, og man får en galloperende ledighet og fattigdomsutvikling. I neste omgang øker den sosiale byrden til et samfunn som må betale mer i sosiale stønader samtidig som inntektene til staten krymper. Ofte må staten låne, og vi har sett hvordan det går når en stat låner mer enn den har forutsetninger for å kunne betale tilbake.

Mange av de samfunnene som er hardt rammet av den økonomiske krisen, har imidlertid det til felles at viktige samfunnssektorer er blitt dårlig administrert gjennom lengre tid. Det gjelder eksempelvis bankene i Kypros og Island, og det gjelder hele det offentlige apparatet i land som Hellas og Italia, hvor skatteunndragelse, korrupsjon og annen kriminalitet gjennom mange tiår har tappet fellesskapet for enorme summer.

– Det er mange elementer utenfor de klassiske økonomiske funksjonene som påvirker økonomien i et land, ikke minst krig er et eksempel på det, sier Sandal.

– Uten disse elementene kunne den negative utviklingen i mange tilfeller vært bremsset, men ikke nødvendigvis stanset eller snudd. Situasjonen i alle samfunn, også i Norge selv om vi ikke er spesielt hardt rammet av krisen per i dag, er at vi vil trenge genuin innovasjon for å skape ny

vekst og ny framgang. Vår norske «kunnskapsøkonomi» er ikke bedre egnet enn andre til å motstå en krise. Også kunnskapsøkonomien stagnerer når den ikke restartes gjennom innovasjon. Riktignok medvirker kunnskapsøkonomien til at Norge har en godt utdannet befolkning hvor mange har faglige forutsetninger for å bli entreprenører, men samtidig skaper den også makthierarkier og mellommenneskelig konkurranse, som snarere er en hindring enn en spore til innovasjon.

Folkeopplysning

De vestlige demokratiene har hatt et repeterende problem med nedgangstider og ledighet. Fenomenet inntreffer om igjen og om igjen, med oppgangstider imellom. Dagens krise måles opp mot den som startet med børskrakket i USA i 1929, og blir sett på som enda mer alvorlig.

– Den eneste medisinen mot dette er opplysning, sier Jan-Urban Sandal.

– Folk må vite at skaperkraften og innovasjonskraften finnes i det enkelte menneske og at det er verdifullt at hver og en av oss forsøker å omsette sin skaperkraft til varer og tjenester som kan bidra til økonomisk, sosial og politisk utvikling. Entreprenørskap har derfor en stor demokratisk kraft i seg som delvis er ubenyttet. Mange flere mennesker enn de som faktisk gjør det, kunne bidratt. Den enkelte kan være samfunnsomdanner fullt på linje med de politisk valgte representantene som vi ser i denne rollen, dersom han eller hun velger å utnytte sin skaperkraft til fulle sier han. ○